
Pázmány Law Working Papers
2017/8

Szalai Ákos

**Nem-vagyoni kár, sérelemdíj és
joggazdaságtan**

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Pázmány Péter Catholic University Budapest
<http://www.plwp.jak.ppke.hu/>

Nem-vagyoni kár, sérelemdíj és joggazdaságtan

Szalai Ákos[×]

A Ptk. 2:252. § teremti meg a magyar jogban a sérelemdíj intézményét. Ezzel párhuzamosan azonban kikerül a joggyakorlatból a korábbi nem-vagyoni kártérítés: kár a magyar jogi nyelv szerint innentől csak vagyoni kár lehet¹, az azon kívül maradó korábbi károk közül csak az von maga után megtérítési kötelezettséget, amelyet személyiségi jogként definiál a jog.

2:52. § [Sérelemdíj]

(1) Akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért.

(2) A sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire – különösen a sérelemdíjra köteles személy meghatározására és a kimentés módjára – a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni, azzal, hogy a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztekének bizonyítása nem szükséges.

(3) A sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire – különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására – tekintettel, egy összegben határozza meg.

Ugyanakkor azt a nem-vagyoni kártérítés korábbi gyakorlatát alapvetően átrendező 34/1992. (VI.1.) alkotmánybírósági határozat², és a kommentárirodalom³ is leszögezi, hogy a sérelemdíj nem jelent új felelősségi formát. Ez látszik a (2) bekezdésben: megítélésekor – a megtérítendő összeg számításán túl – ugyanazokat a szempontokat kell mérlegelni, mint a kártérítés megítélésekor.

Azt, hogy a személyiségi jogi sérelmeket tekinthetjük-e kárnak, hogy szerencsés-e azokat (nem-vagyoni) kárnak nevezni, az elmúlt időszakban, különösen a Ptk. előkészítése kapcsán a magyar jogirodalomban központi kérdéssé vált. Abban ugyan egyetértés volt, hogy az ilyen sérelmek valamilyen pénzfizetési kötelezettséget vonjanak maguk után, de ennek elnevezésében, vagy éppen jogi indokában már nem volt összhang. Az írások általában abból indultak ki, hogy a nem-vagyoni károk, illetve a személyiségi jogsértések pénzben kifejezhetetlenek, ezért a kár megtérítése értelmetlen fogalom.⁴ Ebből az alapfeltevésből kiindulva a nem-vagyoni kártérítés, a sérelemdíj célja kapcsán két fő álláspontot különíthetünk el.⁵ Az egyik szerint a cél a kompenzáció, amely nagyjából megfelel a kártérítés két nagy célja, a reparáció és a prevenció közül az elsőnek; a másik szerint a cél csak annak elismerése, hogy az alperes megsértette a felperes személyiségi jogát. Ez utóbbit – éppen mivel abban a megítélt összeg elszakad a „kártól”, sokan eleve csak a prevenció elemmel azonosítják. Sőt, a büntető kártérítésre jellemző elemet is felfedezik.⁶

[×] egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, tudományos munkatárs MTA TK Jogtudományi Intézet. szalai.akos@jak.ppke.hu

¹ Ezek, itteni hasonló módszertanú elemzéséért lásd Szalai [2017a]

² III. bek. 2. pont

³ Fézer [2014] 339.

⁴ Lásd például Menyhárd [2015] 289., Fézer [2011] 7.36

⁵ Fézer [2014] 331-332.

⁶ Érdemes kiemelni, hogy ezt a megkülönböztetést Helmut Koziol például pusztán teoretikus vitának minősíti, amely a nem vagyoni károk megtérítésekor igazi jelentőséggel nem bír – sőt akár még zavaró is lehet. (Koziol [2015] 769.)

A második pontban a kompenzációs funkció körüli érveket veszem számba; elsősorban abból a szempontból, hogy mekkora is a kompenzációhoz szükséges összeg. Látjuk itt majd, hogy a közgazdaságtan miért nem ért egyet a megtéríthetlenség érvével. A harmadik pont témája az elismerő funkció – pontosabban az, hogy amennyiben az összeget valóban arra tekintettel, és a kompenzáláshoz szükséges összegre (a „kárra”) nem figyelve, állapítjuk meg, akkor az valóban büntető kártérítést jelent-e. És ha igen, akkor erre milyen érveink lehetnek. Az utolsó pont egy látszólag „meghaladott” álláspontot vizsgál: szükséges-e egyáltalán megtéríteni az okozott nem-vagyoni károkat. A joggazdasági vitákban ugyanis érdekes érvek mentén jelenik meg az elutasító nézet – ez egyben a reparációs, kompenzációs funkció értelmetlensége és a preventív (elismerő) funkció központi szerepe mellett is érveket szolgáltat. De nem a mérhetetlenség jól ismert érve alapján. Mielőtt azonban ezek tárgyalásához fogunk érdemes a jogi szabályozás néhány vitatott pontjára, a jogértelmezés egyelőre nyitott kérdéseire felhívni a figyelmet – ezzel foglalkozik az alfejezet első pontja.

1. A nem vagyoni károk köre

A magyar jog a nem-vagyoni károk körét olyan módon – viszonylag egyértelműen – szabályozza, amely szokatlan más jogrendszerekben. Máshol a nem-vagyoni kár kategóriája nyitott és tágabb, mint a magyar jog személyiségi jogsértésből kiinduló definíciója. Helmut Koziol összehasonlító kártérítési jogi kutatásra épülő javaslatai között a magyar megoldást kifejezetten megfontolandónak, megvitatandónak nevezi.⁷

A magyar megoldás kapcsán három fő probléma jelentkezik. Egyrészt az, hogy szerencsés-e, hogy a személyiségi jogsértés önmagában (a törvény szövege szerint) egyéb hátrány bizonyítása nélkül kártérítést, sérelemdíjat von maga után. Másrészt az, hogy minden sérelem meg kell-e hogy alapozzon sérelemdíjat-kártérítést, vagy létezzen valamiféle *de minimis* szabály (Helmut Koziol példájával élve: a más lábára rálépő jogsértővel szemben is – elvileg – eljárjon-e a jog⁸). Harmadrészt, megfontolandó, hogy a személyiségi jogi sérelmek nélküli hátrányok jelentsenek-e alapot sérelemdíjra, nem-vagyoni kártérítésre.

„Egyéb hátrány” problémája. A Ptk. szövege kapcsán talán a legnagyobb vitát a (2) bekezdés, a hátrány bizonyításának szükségtelensége generálta. Vékás Lajos szerint ez semmi problémát nem okoz, mert a sérelemdíj funkciója továbbra is a hátrány kompenzálása marad, és ez a passzus csak egy megdönthetetlen vélelmet teremt arról, hogy a személyiségi jogsértés hátrányt okoz.⁹ Ezzel szemben többen felvetik, hogy a személyiségi jogsértés elképzelhető hátrányokozás nélkül is.¹⁰ Boronkay Miklós példája szerint ilyen az, ha valaki fotóját ugyan a hozzájárulása nélkül hozzák nyilvánosságra, de abból neki hátránya nem következik – a konkrét esetben a munkaadója éppen „magasan képzett, gyakorlott és motivált” munkavállalót kereső álláshirdetéséhez használta illusztrációként azt.¹¹ Ha feltesszük, hogy itt hátrány valóban nincs, akkor a megdönthetetlen vélelem azt jelenti, hogy károkozóval (pontosabban: a személyiségi jog megsértőjével, de a szövegben továbbra is károkozónak fogom nevezni) olyan

⁷ Koziol [2015] 770.

⁸ Koziol [2015] 794.

⁹ Vékás [2005] 198.o.

¹⁰ Például Boronkay [2013], Nagy [2014]

¹¹ Boronkay [2013] 115.o.

összeget fizettetünk, amely meghaladja az – érv szerint – nem is létező hátrányt: a károsult káron szerez, a károkozót pedig a káron túl marasztalják. Vagyis ebben az esetben büntető kártérítéssel állunk szemben.

Azonban az, hogy a sérelemdíjból lesz-e büntető kártérítés nem azon fordul meg, hogy hátrányt kell-e bizonyítani, hanem azon, hogy a (3) bekezdésben szereplő a sérelemdíj mértékével kapcsolatos szabályt miképpen fogja alkalmazni a joggyakorlat – pontosabban: mennyiben és hogyan köti majd annak összegét a „sértettre és környezetére gyakorolt hatásához”. Amennyiben az ezen hatások kompenzálásához szükséges összeget átlépi a sérelemdíj mértéke, akkor beszélhetünk büntető jellegről.

A sérelemdíjjal kapcsolatos bírósági gyakorlat ugyan jelen pillanatban még nem ismert, de fontos elem lehet annak előrejelzése kapcsán a Fővárosi Ítélőtábla Polgári Kollégiumának véleménye¹², amelynek 5. pontjában kimondják, hogy a „személyiségi jog megsértésétől meg kell különböztetni az ennek a szintjét el nem érő, szubjektív érzéseken alapuló érdeksérelemeket”. Vagyis, ha a joggyakorlatot valóban jól jelzi előre ez az ítéletáblai vélemény, akkor az objektív hátrány nélküli sérelemeket továbbra sem fogja a bíróság megítélni.

Tegyük hozzá: ez az elv csak a hátrány nélküli eseteket akarja kizárni a gyakorlatból. A kollégiumi vélemény 7. pontja például kifejezetten kiemeli, hogy a „szubjektív hiányérzetet” figyelembe kell venni – e tekintetben élesen szembeállíthatjuk a sérelemdíjat a vagyoni károk mérlegelésével, hiszen ott az ilyen „szubjektív károk”, mint amilyen az előszereti érték, miatti kompenzációt alapvetően kizárja a joggyakorlat. (Tegyük hozzá: a szöveg a problémát, az ellentmondást úgy oldja fel, hogy arra hivatkozik, hogy a sérelemdíj „vagyoni elégtétel” és nem „kompenzáció”.)

De minimis szabály. Az „egyéb hátrányok” kapcsán felmerülő másik érv az, hogy a bíróságok ezen az úton akarják majd kizárni a „bagatell eseteket”¹³. Ahogyan az a nem-vagyoni károk megtérítését a magyar jogba beemelő 1977-es Ptk-novellában is szerepelt. Ugyanakkor épp ez, a bagatell esetek kizárása volt az oka annak, hogy a nem-vagyoni kártérítés törvényi szabályozását az Alkotmánybíróság 1992-ben megsemmisítette: alkotmányellenesnek mondván azt, hogy a kisebb sérelmet jelentő jogsértések nem kapnak megfelelő jogi védelmet.¹⁴ A magyar joggyakorlat azonban keresi az útját annak, hogy a kártérítési esetek közül (nem csak sérelemdíj esetén, hanem a vagyoni károknál is) valahogy kizárja az ilyen kis értékű pereket.¹⁵

Személyiségi jogi sérelem nélküli károk. Az, hogy a megtérítendő nem vagyoni károk körét miképpen húzzuk meg más országok joggyakorlatában gyakran okoz problémát. Léteznek

---

¹² A Fővárosi Ítélőtábla Polgári Kollégiuma 1/2013. (VI. 17.) számú határozatával elfogadott kollégiumi véleménye a nem vagyoni kártérítés/sérelemdíj megtérítése iránti követelések elbírálásának a polgári perben felmerülő egyes kérdéseiről

¹³ Ez például Fuglinszky Ádám értelmezése. Fuglinszky [2015] 840.

¹⁴ 34/1194 (VI. 1.) AB. hat.

¹⁵ És ez nem csak a magyar joggyakorlat törekvése. Helmut Koziol kifejezetten úgy fogalmaz, hogy a nem-vagyoni károk esetén a bagatell esetek kizárása Európában majd mindenhol létezik – vagyis DCFR Vi.6:102-ben kimondott *de minimis* szabály üdvözölhető. A fő érve az, amit nemsokára látunk: a nem-vagyoni károkat, személyiségi jogi sérelemeket nem lehet pénzben kifejezni, ezért az összeg megállapításával akkor, ha eleve minimális lenne ez, ne kelljen ezzel foglalkozni. Más kérdés, hogy Koziol egyben a francia megoldást támogatja, amely nem kizárja az ilyen sérelemek megítélését, hanem ezekben az ügyekben csak a jogsértés deklarálásáig jut el, a bíróság csak azt állapítja meg, fizetési kötelezettséget nem ír elő. (Koziol [2015] 794.)

például olyan megoldások, ahol az ilyen jogsértéseknél kár nem is szükséges ahhoz, hogy az alperest fizetésre kötelezzék. Ilyen például a *trespass* tort-ja a *common law*ban.¹⁶

A talán leggyakrabban elemzett olyan hátrány, kellemetlenség, amely kapcsán – sok országban – komoly probléma a nem vagyoni kár megalapozottsága, a gyász. Cees vanDam kiemeli, hogy országonként eltér a megítélése annak, hogy egy haláleset esetén maga a szeretett személy elvesztése, a gyász is lehet-e kártérítést megalapozó tényező, vagy valamiféle a gyász miatt fellépő mentális betegséget is kell-e bizonyítani. A német rendszer ezt kizárja, az angol a viszonylag szűk családtagok esetén engedi, a francia elfogadja.¹⁷ A magyar gyakorlatot elemezve Menyhárd Attila így fogalmaz:

„a magyar jogelmélet és joggyakorlat szerint, a nem-vagyoni kártérítés nem jelent kompenzációt az érzelmi károkért, hanem csak a jogok (személyiségi jogok) jogellenes megsértéséért. Az érzelmi kár, a sokk, a fájdalom, a szenvedés, a rosszézés, a nemteljesült elvárások és az elveszett élmények nem jelentenek megfelelő alapot nem-vagyoni kártérítésre.”¹⁸

Jól ismert a magyar jogirodalomban is az *utazási élmény*ként ismert kárfajta problémája.¹⁹ De lehetnek mások is – Menyhárd Attila például a tanulási lehetőség elvesztését is.²⁰

2. Kompenzálás: ki lehet-e fejezni pénzben?

A kompenzációs modell szerint, bár – a magyar jogirodalomban általánosan elfogadott tétel szerint – az ilyen hatásokat kártérítéssel, vagyis vagyoni juttatással ellentételezni nem lehet, a cél az, hogy „alkalmas legyen arra, hogy a pénzben nem mérhető hátrányokat másnemű, pénzbeli előnyök nyújtásával hozzávetőlegesen ellensúlyozza.”²¹

A közgazdaságtan azonban vitatja, hogy a nem vagyoni kár (soha) nem fejezhető ki pénzben. A joggazdaságtan teljes kártérítés alatt azt az összeget érti, amelyért cserébe valaki ex ante hozzájárulna valamely – akár vagyoni, akár személyiségi – joga olyan csorbulásához, ami a baleset, káresemény nyomán bekövetkezett. Ennek módszere is ismert: ugyanaz, mint a vagyoni károk esetén – az élvezeti árazás.

Módszertan: gyakorlati technikák. Az élvezeti árazás révén meghatározható, hogy átlagosan mekkora a fizetési, elfogadási hajlandóság valamilyen személyiségi jogának sérelme kapcsán. Ennek elméleti hátterét az 1. ábrán láthatjuk. Kiinduló helyzetben – vagyis kár, jogsértés nélkül – az adott szereplő az A pontban lenne. Ez a pont azt mutatja, hogy vagyona, pénze éppen W_1 , míg az adott személyiségi jogának szintje (például az egészségi állapota, hírneve) G_1 . A jogsértés nyomán vagyona nem csökken, de a személyiségi joga csorbul, visszaesik a G_0 szintre.

---

¹⁶ Dam [2013] 357.o.

¹⁷ Dam [2013] 370-372.

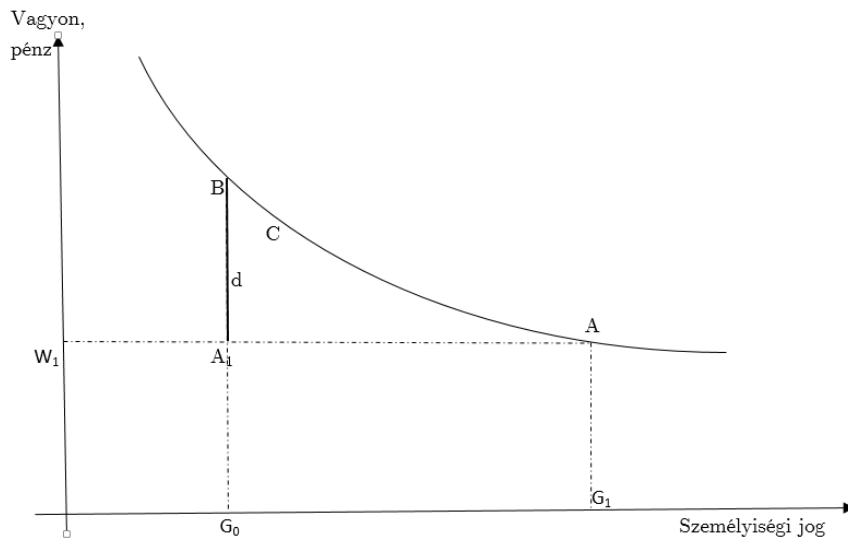
¹⁸ Menyhárd [2015] 290.

¹⁹ Menyhárd [2015] 291, Fuglinszky [2015] 841-842. Tegyük hozzá, hogy Fuglinszky Ádám a kérdést, mint sérelemdíj „problémáját” veti fel, mert a személyiségi jogokhoz kötött sérelemdíjba ez nem fér bele, de legalább ilyen indokolt lehet a normális károk között is tárgyalni – mondván, hogy mivel a sérelemdíj a személyiségi jogok megtérítésének módja, így a kártérítésnek kellene erre a típusú kárra kitérnie.

²⁰ Menyhárd [2015] 292

²¹ BDT 587/2002 alapján Fézer [2014] 343

A d összeg az, ami éppen kompenzálná ezért a jogsértésért: ha ekkora összeget kapna, akkor elérné ugyanazt a jóléti szintet, amit a sérelem nélkül, az A pontban élvezett. Nem A pontba kerülne vissza, hanem B-be, ami viszont ugyanolyan jó számára: a nagyobb vagyon kárpótolja jogának csorbulásáért. A és B pont ugyanolyan jó a károsult számára – közömbös irántuk. Ugyanazon a közömbösség görbén vannak – mondja a közgazdaságtan. Ez a görbe azokat a pontokat köti össze (például a C pontot is), amelyek ugyanolyan jók valaki számára, amik közül nem tud választani. (Más megfogalmazás szerint: az ezen kívüli pontok azok, amik jobbak, az ezen belüliek azok, amik rosszabbak, mint A, vagy B, vagy C pont.)

1. ábra: Elfogadási hajlandóság

forrás: Cooter –Ulen [2004] 341, Cooter – DePianto [2013] 443.

A gyakorlatban természetesen nem lehet megkérdezni, hogy valaki mennyiért mondana le egy személyiségi jogáról, mennyiért egyezne bele a csorbításába. Különösen akkor nem lehet ezt megtenni, ha ex post kell kérdezni: mennyiért egyezett volna bele előre. Éppen ezért az ezt kereső vizsgálatok általában egy egyszerű – bár mint mindjárt látjuk, kritizálható – feltevéséből indulnak ki: az emberek hajlandóak fizetni azért, hogy valamilyen személyiségi joguk megsértésének, például valamilyen egészségkárosodásnak a *valószínűsége* csökkenjen. Van érte *fizetési hajlandóságuk* – és ezt mérni is tudjuk azt. Például azon keresztül, hogy megnézzük, mennyivel fizetnek többet egy biztonságosabb autóért. Van *elfogadási hajlandóságuk* – és mérni is tudjuk azt. Például azon keresztül, hogy mekkora többletjuttatásért cserébe hajlandóak elvállalni egy veszélyesebb munkát. Az emberek ugyanis nap mint nap hoznak döntéseket, amikor egy ilyen sérelem kockázatát felvállalják.

Az élvezeti árazás modellje: meg lehet határozni, hogy a különböző munkahelyeken elérhető bér, vagy egy autó ára milyen paraméterektől függ – köztük az adott kockázat nagyságától. Ha ismerjük azt, hogy a kockázat – például egy ezreléssel nagyobb sérülési esély – mennyivel növeli a munkáért kért bért, vagy mennyivel csökkenti egy autó árát, akkor ebből kiszámíthatjuk az adott jog értékét. A logika ugyanaz, amit a biztosításból ismerjük: a biztosítási összeg és a biztosítási díj között a kapcsolat az, hogy a biztosítási összeget

megszorozva a valószínűséggel megkapjuk a biztosítási díjat. Itt fordítva járunk el: most a felárat (a „díjat”) ismerjük. Ha ezt visszaosztjuk a valószínűséggel, akkor megkapjuk a kár nagyságát. Ha például az élvezeti árazás azt mutatja, hogy a halálos balesetek esélyének egy ezrelékes változása tízezer forinttal tolja el az árat, akkor ebből az következik, hogy az emberek halálukat tízmillió forintra értékelik: ha az egy ezrelékes változásért 10.000 forintot fizetnének, akkor az „ezer ezrelékes” változásért (vagyis a biztos esemény elkerüléséért) ezerszer ennyit – $10.000/0.001 = 10.000.000$.

Az összes gyakorlatban alkalmazott mérési módszer lényegében ezt a logikát követi, csak abban térnek el, hogy milyen forrásból veszik a hedonikus árazáshoz használt adatokat. Az irodalomban nagyjából elfogadott felosztás szerint négyféle mérési módot ismerünk:

- a „statisztikai értéket” (pontosabban, mivel a legtöbbször az emberi élet kapcsán végzik el a vizsgálatot, ez általában, mint az „élet statisztikai értéke” ismert²²), amikor a piaci döntésekből piaci árakból indulunk ki;
- a biztosítási értéket, amikor egy speciális piac, vagyis a biztosítások díjaiból számolunk²³;
- a „feltételes értékelést”, amikor nem a piaci magatartást figyeljük meg, hanem kérdőíves vizsgálatokat végzünk, és ebben teszünk fel hipotetikus kérdéseket arról, hogy „mennyivel lenne hajlandó többet fizetni...?”, „mennyivel kérne többet...?”²⁴; és
- a szubjektív „boldogságméréseket” – amik hasonlóan kérdőíves vizsgálatokon alapulnak, de a kérdés nem az, hogy „mennyivel fizetne többet...”, „mennyit kérne érte...” hanem egyszerűen az, hogy két jól leírt helyzet közül melyiket választaná²⁵.

Az első két eszköz kapcsán jól ismert probléma, hogy a piac nem biztos, hogy jól méri a kockázatot, mert lehet, hogy például a vevők egy autót biztonságosabbnak gondolnak, mint amilyen. És ezen a ponton az élvezeti árazás elcsúszik: a piac (nagyjából) az átlagos vélekedést árazza be, miközben mi a valós kockázattal számoljuk a regresszióss együtthatót. Például, ha valami a valóságban kétszer olyan erősen hat az esélyre, mint ahogyan azt a piaci szereplők becslik, akkor az élvezeti árazás kétszer akkora értéket fog mutatni, mint amekkora a valóságban az emberek értékelése. Márpedig, az ilyen piaci alapon álló vizsgálatok során ezt a

---

²² Vagy olykor nem magát az életet, hanem az életéveket mérik ezzel: akkor az életévek statisztikai értékéről beszélünk. A különbség a kettő között az, hogy, ha egy életév értékét mérjük, akkor figyelembe tudjuk azt venni, hogy valakit fiatalon ér baleset, és ezért több életéve esik ki, mint ha valakit idősebben. (Visscher [2009] 161, Cooter – DePianto [2013] 449. Viscusi [2013] 473-476.). Ebből az életév-értékből nő ki aztán az egészséggazdaságtan egyik alapfogalma a minőségileg korrigált életév (QALY – quality adjusted life-year), amikor már nem csak az életévek számát veszik figyelembe, hanem azt is, hogy azt milyen egészségi állapotban éli meg valaki. Például, ha egy baleset miatt valakinek nem csak a várható élettartama csökken, hanem az adott időszak alatt is egészségi problémákkal kell szembenéznie, akkor azt is figyelembe lehet venni. (Visscher [2009] 161-162.Ö

²³ Vagy olykor nem magát az életet, hanem az életéveket mérik ezzel: akkor az életévek statisztikai értékéről beszélünk. A különbség a kettő között az, hogy, ha egy életév értékét mérjük, akkor figyelembe tudjuk azt venni, hogy valakit fiatalon ér baleset, és ezért több életéve esik ki, mint ha valakit idősebben. (Visscher [2009] 161, Cooter – DePianto [2013] 449.). Ebből az életév-értékből nő ki aztán az egészséggazdaságtan egyik alapfogalma a minőségileg korrigált életév (QALY – quality adjusted life-year), amikor már nem csak az életévek számát veszik figyelembe, hanem azt is, hogy azt milyen egészségi állapotban éli meg valaki. Például, ha egy baleset miatt valakinek nem csak a várható élettartama csökken, hanem az adott időszak alatt is egészségi problémákkal kell szembenéznie, akkor azt is figyelembe lehet venni. (Visscher [2009] 161-162.,

²⁴ Viscusi [1993], Viscusi – Aldy [2003], Ashenfelter [2006], Cooter – DePianto [2013] 449-451.

²⁵ Cooter – DePianto [2013] 451-453.

percepciók eltérést szinte soha nem tudjuk kizárni. A kérdőíves vizsgálatoknál ez a veszély nem fenyeget: ott meg lehet mondani, hogy az adott alternatíva ennyivel veszélyesebb. A válaszadó azt fogja beárázni. Ott a gond azonban az, hogy mivel nem valós döntést vizsgálunk, hanem egy hipotetikus kérdéssel keressük őket meg, így nem biztos, hogy a valós értékelés fog kiderülni: nem biztos, hogy ugyanúgy megfontolják a választ, ahogyan azt egy valós döntés esetén tennék.

Modszertan: elméleti problémák. E gyakorlati technikákkal szemben sok elméleti problémát lehet felvetni. Az egyik legfontosabb, hogy a logikájuk abból indul ki, hogy ha valaki egy *kis kockázatcsökkenést* valamilyen mértékre értékeli, akkor abból következtethetünk arra, hogy a biztos veszteséget hogyan értékelné. Ha egy ezrelékes csökkenésért valaki adott összeget hajlandó fizetni, ebből nem következik, hogy a *biztos* elkerülése érdekében ezerszer ennyit. Lehet, hogy többet. Ez nem egyszerűen a képlet módosítását követeli, vagyis, hogy több, mint ezerrel szorozzunk. A kritika szerint a gond az, hogy a kockázat és a biztos esemény az emberek gondolkodásában nem feltétlenül kapcsolódik össze: a kockázat értékeléséből nem következtethetünk a biztos eseményre.²⁶

Az egyik ok, ami miatt ez a két kérdés élesen elválik a *korlátozott racionalitás* egyik alapproblémája: az emberek sokszor nem konzisztensek, amikor kockázatos helyzeteket kell értékelni. Ennek egyik klasszikus formája az ún. *bizonyosság hatás*. Eszerint ha két eseményt kell összehasonlítani, (i) egyszer, hogy az egyik biztos, a másik pedig valamilyen eséllyel következik be, míg (ii) másszor úgy, hogy mind a kettő kockázatos, de a bekövetkezési esélyek aránya ugyanolyan, akkor a biztos eseményt lényegesen többre fogják értékelni, mint a másikban a valószínűbbet. Konkrét példán: az egyik esetben A esemény esélye 100% (vagyis biztos), a B eseményé 40%; a másik esetben A esélye 50% a B-é 20%. Az első esetben lényegesen többen választanák A-t, mint a második esetben – holott a különbség csak az, hogy azt biztosnak írtuk le.

Ugyanakkor azt is tudjuk, hogy a kockázat megfogalmazása nagyon erősen befolyásolja azt, hogy valaki két hasonlóan kockázatos helyzet közül melyiket választja. Ez a *státus quo*, vagy *kiindulási helyzet hatás*. Nagyon erősen befolyásolja például a döntést az, ha azt mondjuk, hogy valaminek a bekövetkezése esélye 1%, vagy azt mondjuk, hogy az elmaradásának esélye 99%. Ha ezzel szemben állítunk egy alternatívát, akkor a döntés meg is fordulhat, pusztán ezen „megfogalmazás” miatt.²⁷

Amennyiben ilyen kockázatértékelési, korlátozott racionalitási probléma nem is bukkan fel, akkor is gyakori, hogy az ilyen itt megfigyelt piaci döntések egyediak, az életben egyszer (ha egyáltalán) merülnek fel. Ez viszont azt jelenti, hogy kevésbé lehetünk bizonyosak abban, hogy e döntések „kiérleltek”, állandóak (vagyis hasonló helyzetben ugyanez a döntés születne). Ezt a problémát nevezi az irodalom *összemérhetetlenségnek*²⁸: olyan helyzetek összehasonlítására kérjük az embereket, amiknek a megfontolt összemérésére nem képesek. Ez a tapasztalathiány – elvileg – kezelhető információadással. Más kérdés, hogy a döntés következményeiről szóló ilyen információk feldolgozását az előbb látott korlátozott racionalitás továbbra is akadályozhatja.

---

²⁶ Cooter – DePianto [2013] 444.

²⁷ Cullis-Jones [2003] 195.

²⁸ Cooter – DePianto [2013] 443-444.

Az összemérhetetlenség – a tapasztalathiányon túl – fakadhat *etikai problémákból*, tabukból is. Maguk a döntéshozók utasíthatják el azt, hogy pénzben fejezzenek ki ilyen kockázatokat. Ez az ellenállás (különösen, ha nem piaci döntésekből, hanem kérdőíves adatokból indulunk ki) erősen torzíthatja azt az összeget, amit végül mondanak: nem megfontolt, az alternatívák összemérésén alapuló összeget kapunk, hanem csak „valamit”, amit az etikailag erősen problémásnak érzett szituációból, konfliktusból, vagyis kérdés elől való minél gyorsabb szabadulás motivál.

Az etikai problémák másik része abból fakad, hogy ugyan az érintettek hajlandóak valamiféleképpen értékelní a jogaikat, de ezt maguk a *jogalkotók, jogalkalmazók tekintik elfogadhatatlannak*. Ilyen érveket a legtöbb nagy etikai rendszerben találunk. A kanti deontikus, vagy az arra erősen épülő rawlsi elmélet szerint a személyiség alapjai, a (személyiségi) jogok része nem mérhető össze mással – még, ha a gyakorlatban ez meg is történik.

Az etikai problémák másik része abból fakad, hogy az ilyen mérések olyan különbségeket mutathatnak, amelyeket jogilag, vagy etikailag elfogadhatatlannak tartunk. Robert Cooter és David DePianto például azt a megfigyelést említi ennek kapcsán, hogy a gyerekesek, az utódokkal rendelkezők – azéért, hogy a haláluk esetén fennmaradó örökség ne csökkenjen jelentősen – gyakran elutasítanak olyan drágább beavatkozásokat, amiket az örökség miatt kevésbé aggódó gyerektelenek elfogadnak.²⁹ A fenti számítások alapján ebből az következik, hogy a gyerekesek elfogadási és fizetési hajlandósága alacsonyabb, mint a gyermekteleneké – vagyis az ő életükhöz kisebb értéket rendelne egy ilyen vizsgálat.

Vegyük észre: ezen etikai kifogások esetén nem a mérhetőség a probléma, hanem a mért érték elfogadhatósága kérdéses.

Piaci eszközökkel valóban mérhetetlen elemek. Az élvezeti árazás implicit módon feltételezi, hogy olyan személyiségi jogról van szó, amelyet az emberek szoktak kockáztatni. Ezért ezen kockázat megjelenik valamilyen piacon – például a biztosítási piacon, vagy a munkaerőpiacon. Az egészség, az élet, pontosabban: az egészségügyi kockázat, a halál kockázata, ilyen. Vannak azonban olyan sérelmek, mindenekelőtt a jóhírnév, amelyeknél ilyen piac nincs.

Ezeknél sem feltétlenül a „pénzben kifejezhetetlenség”, a mérhetetlenség a probléma, hanem sokszor inkább csak a bizonyítás. Hasonlóhoz, mint a vagyoni károk és az előszereteti érték esetén. Elképzelhető ugyanis olyan helyzet, amikor a konkrét esetben tudható az, hogy egy személyiségi jogot valaki mennyire értékeli. Vegyük példaként a magánélethez való jog egyik speciális szegmensét, egy speciális családi eseményén (pl. esküvőn) készült felvételek nyilvánosságra hozatalát! Tegyük fel, hogy valaki engedély nélkül készít és hoz nyilvánosságra itt készült fotókat. miközben a sértett másoknak – vagyoni ellenszolgáltatásért cserébe – engedte felvételek készítését, és publikálását. Ez az összeg közelítőleg mutatja, hogy mennyire értékeli a jogát. (Emeljük ki: ez csak közelítő érték. Hiszen vélhetően „barátoknak” engedte a publikálást, ahol kevésbé kell tartania számára nem kívánatos elemek közlésétől – vagyis emiatt az ár alacsonyabb. Másrészt viszont az adott sajtóterméktől az exkluzivitás miatt magasabb árat is kérhetett. E két egymással ellentétes hatás összege ismeretlen.)

Nem egyéni kármérés. Mint említettem az élvezeti árazás arra alkalmas – és egyes országok erre is használják: segítségével *átlagos* összegeket állapítanak meg, amiket táblázatokban

---

²⁹ Cooter – DePianto [2013] 446, Porat – Tabbach [2011]

jelentetnek meg. Olyan táblázatokban, amelyek a bíróságokkal közlik, hogy milyen összegeket „szokás” megtéríteni egyes sérelmek esetén. Ilyen táblázatokat Angliában a *Judicial Studies Board* bocsát ki, és ezt a *Law Commission* is figyelemmel követi – és épp az előző élvezetű árazási módszert is alkalmazó vizsgálatok nyomán időnként javasolja is annak módosítását. 2013. áprilisában például a Court of Appeal mondta ki, hogy bizonyos tortok esetén a „kártérítés megfelelő szintje” „10 százalékkal magasabb lesz, mint korábban volt”.³⁰ Létezik ilyen lista Németországban is, Schmerzensgeldtabellen néven – igaz ez inkább a joggyakorlatot írja le, vagyis a korábban megítélt összegeket közli, de a bírói döntéseket erősen befolyásolja.³¹

Az ilyen listák, ha az előbb látott módszerek valamelyikével készülnek is, mindig csak átlagos értéket fognak adni – nem a konkrét ember értékelését. Az átlag, még azokat a tipikusa eltéréseket sem követi, amik egyes csoportok értékelését jól elhatárolják. (Például a gyerekes és a gyerektelen felnőttekét.) Ezen eltérések negligálása mögé ugyan állíthatunk egyenlőségi, igazságossági megfontolásokat (például, hogy a gazdag és a szegény élete ne térjen el), de az biztos, hogy az ilyen átlag-térítés valakinek a – joggazdaságtani értelemben vett teljes kárát mérő – fizetési, elfogadási hajlandóságát meghaladó, másoknak attól elmaradó kompenzációt biztosít.

Vagyoni kár megtéríthető? Végezetül érdemes visszatérni az alapkérdésre. Azért nem kár a személyiségi jogi sérelem, a nem-vagyoni hátrány, mert nem lehet pénzben kifejezni, pénzfizetéssel nem állítható vissza az eredeti állapot. A fejezet ezen állítás első felével foglalkozott, és amellet érvelt, hogy az állítás téves: az esetek többségében ki lehet fejezni – van is erre módszerünk. Ugyanakkor a második állítás is cáfolható: nem az a különbség a vagyoni és a nem-vagyoni hátrányok, jogsértések között, hogy egyik esetében pénzfizetéssel visszaállítható az az állapot, ami kár nélkül kialakult volna. Ugyanis amikor egy megsérülő vagyontárgy miatt kártérítést kap a károsult, ugyanúgy nem áll vissza ez a „sértetlen” helyzet. Ha valakinek leég a lakása, összetörik az autója, stb., és emiatt pénzt kap, akkor nem ugyanoda jut, mint ha nem történt volna meg a baleset (épp a lakása, épp az autója), hanem oda, hogy van egy károsodott vagyontárgya, és ezzel szemben több pénzvagyona. Visszaidézve az 1. ábrát: a vagyoni kár és kártérítés is ugyanúgy ábrázolható, mint a nem-vagyoni – ha a vízszintes tengelyen nem egy személyiségi jogot mérünk, hanem például a lakás állapotát, és azt mondjuk, hogy az csökken a kár miatt, akkor a kártérítés ugyanúgy nem az A pontba visz vissza, hanem a B-be.

3. Megtérítés szükségessége?

A joggazdaságtanban komoly pozitív és normatív viták tárgya, hogy az előző fejezetben becsült összegeket meg kell-e fizettetni kártérítés (sérelemdíj) címén a felperesnek. Léteznek olyan álláspontok, amelyek szerint nem, mert az előző modell nem a nem vagyoni károk vagyoni értékét becsli. Nem azt becsli, mert nincs is ilyen – sőt, ha van, akkor kifejezetten negatív. És éppen emiatt a kártérítési rendszernek nem is kellene foglalkozni velük. Ha mégis megteszi, akkor inkább rontja, és nem növeli a társadalmi hatékonyságot.

---

³⁰ Dam [2013] 364.

³¹ Dam [2013] 363.

A probléma megértéséhez át kell gondolni a biztosítási közgazdaságtani modelljét. Az ugyanis annyit állít, hogy kockázatkerülő ember mindig szeretne biztosítást kötni; igaz, adott ár mellett esetleg csak részleges biztosítást. Többen állítják, hogy a nem-vagyoni károk ellen az emberek többsége (talán senki) nem akarna biztosítást kötni.

Biztosítási kereslet logikája. A biztosítás során az ember egy fogadást köt a biztosítójával: ha jól alakulnak a dolgai, ő fizet, ha rosszul, akkor a biztosító. A biztosítás klasszikus modellje³² szerint azért hajlandó erre, mert úgy gondolja, hogy ha jól alakulnak a dolgai, akkor a pénz számára kevesebbet ér, mint akkor, ha rosszul alakulnak a dolgai. Amikor ép a vagyonunk szívesen lemondunk annak egy kis szeletéről, cserébe ezért, hogy ha az egy baleset miatt lecsökken, akkor kompenzációt kapjunk. Jobban kell a pénz, amikor rosszul alakulnak a dolgok. Közgazdász szakzsargonnal: a pénz határhaszna magasabb rosszabb időkben. Csakhogy ez az érvelés sokak szerint *nem lehet igaz* a nem-vagyoni károk esetén. A nem-vagyoni károk kapcsán a többek³³ által jelzett probléma, hogy itt a helyzet éppen fordított.

Pozitív elemzés: a nem-vagyoni károk kockázata miatti fizetési hajlandóság csak illúzió. Valószínűleg, a nem-vagyoni károk jó része esetén épp akkor ér többet a pénz, amikor nem következik be a kár. Viviana A. Zelizer morbid példáját felidézve: egy gyerekünk halálára nem kötnénk biztosítást, nem mondanánk le a jövedelmünk egy részéről akkor, amikor vele együtt élvezhetjük, azért, hogy akkor kapjuk vissza, amikor már nélküle (véltetően kevesebb élvezettel) tudjuk elkölteni.³⁴ Itt a baleset nem növeli, hanem inkább csökkenti a jövedelem (határ-)hasznát. Amikor azt látjuk, hogy az emberek nem-vagyoni károkra (egészség, élet, stb.) biztosítást kötnek, akkor igazából nem a nem-vagyoni elemek, hanem a vagyoni hatások ellen biztosítják magukat. Vagyis nem kifejezetten a betegség, a halál az, ami miatt a biztosítást megkötik, hanem az amiatti kiadások, az amiatt elmaradt vagyoni előny (kieső jövedelem, utódok alacsonyabb öröksége, csökkenő anyagi jóléte), stb.

Normatív elemzés: nem hatékony ezt megtéríteni. Mint fent, az 1.2. pontban láttuk a biztosítási érv szerint a kompenzáció értelme az, hogy a károsult számára a kártérítési rendszer nyújtsa azt a biztosítást, amit magától is megkötne – és ennek költségeit a károkozóra terhelje. Ha magától nem kötne biztosítást, akkor (nagy valószínűséggel) nem is lehet hatékony, ha mást viszont kötelezünk arra, hogy biztosítsa őt – miközben ő nem akarja.

Kicsit pontosabban: a hatékonyság azt követeli, hogy a kártérítési jog olyan előírásokat tartalmazzon, amelyeket a felek elfogadnának, ha számba veszik, hogy ugyanúgy lehetnek a károkozói, mint a károsulti oldalon. Egy ilyen kompenzáció azt jelentené, hogy rákényszerítjük őket, hogy biztosítsanak másokat, igaz cserében ők maguk is biztosítva lesznek. Mindezt azonban árat kell fizetniük (akár felelősségbiztosítás, akár eseti kártérítés formájában) – egy olyan biztosításért (kompenzációért) cserébe, amit azon az áron nem akarnának megkötöni.

Kritika. A modell kritikája a pozitív elemzést támadja: igaz-e, hogy az emberek valóban nem kötnének biztosítást nem-vagyoni károkra, hogy amit látunk az csak az ilyen események vagyoni elemei elleni biztosítás? A legismertebb kritikát Philip J. Croley és John D. Hanson

---

³² Lásd például Szalai [2014] 41-45.

³³ Friedman [1982], Calfee – Clifford [1993], Shavell [2004] 270, Lindenbergh – Kippersluis [2009] 221-222, Visscher [2009] 163, Viscusi [2013] 469.

³⁴ Zelizer [1981]

fogalmazta meg.³⁵ Szerintük az emberek nem azért kötnek biztosítást, mert a biztosítási díjként kifizetett pénz (határ)haszna kisebb jó időkben, mint a biztosításként kapott pénz (határ)haszna rossz időkben. Szerintük ennél fontosabb motivációja a biztosításnak, hogy nem akarják, hogy a jólétük nagyon ingadozzon. Szívesen lemondanak – biztosítási díj formájában – a magasabb jólét egy részéről jó időkben, ha cserébe tudhatják, hogy rossz időkben egy kompenzáció emeli a jólétüket. Ez a kiegyenlítési motiváció akkor is igaz marad, ha pénz (határ)haszna kisebb a káresemény után.

A vita, mint a legtöbb hasonló, empirikusan nagyon nehezen dönthető el. De szerencsére nem is feltétlenül szükséges eldönteni. Ugyanis abban minden elemzés egyetért, hogy ha a biztosítás, a reparáció nem is szolgáltat kellő indokot a nem-vagyoni károk megtérítésére, akkor sem mondhatjuk, hogy az ilyen kártérítést, sérelemdíjat ki kell venni a rendszerből. Ezzel ugyanis elveszne a prevenció hatás is – a magyar és néhány más ország jogirodalmának elnevezésével: az elismerő funkció.

4. Elismerő funkció – büntetés, ösztönzés

Az elismerő funkció esetén nem törekszünk arra, hogy az összeg valamiképpen reagáljon a felperest ért hatások nagyságára. Abban az irodalom nagyrészt egyetért, hogy amennyiben az összeg nem csak ettől függ, akkor az ellentétes a kártérítés alapállásával. Aszerint ugyanis, ha az alperes felelős, akkor a kártérítés nagyságát már egyedül a felperes oldala határozza meg: vagyis az, hogy mekkora a kára. Itt a kérdés áttolódik a károkozó oldalára: az ő magatartásától függően állapítunk meg kisebb vagy nagyobb kártérítést.

Mint a 2:52.§ (3) bekezdéséből látszik a sérelemdíj összege nem egyedül a hatások nagyságától függ – szemben azzal, hogy a kártérítésnél a fizetendő összeget a 6:522.§ a kár nagyságához köti. Nem meglepő ez a nemzetközi összehasonlítások fényében sem. Több olyan eset van – mindenekelőtt a jóhírnév-sértést kell ide sorolni –, amelyek kapcsán szinte mindenhol az alperes jellemzői, az alperes magatartása (és ezen belül a felelősségének foka) és nem a felperest ért kár az, ami az összeget determinálja.

A magyar vitában ezek a hátránytól független, az alperes magatartásától (és nem csak felróhatóságától vétkességétől, hanem például annak fokától) is függő elemek általában összekapcsolódnak a büntető jelleggel. A sérelemdíj ilyen „magánjogi büntetésként” kezelése (akár a „káron szerzés tilalmának” tudatos megszegése árán is) nyilvánvalóan megjelenik a magyar irodalomban is. A Ptk. indoklása kifejezetten úgy definiálja a sérelemdíj célját, mint „a személyiségi jogok megsértésének vagyoni elégtétellel történő közvetett kompenzációja és *egyben magánjogi büntetés*”. (kiemelés: SzÁ) És Vékás Lajos is több helyen célnak – igaz: másodlagos célnak – tekinti azt.³⁶

Ugyanakkor a joggazdaságtani modell szerint mégis különbséget kell tenni aközött, ha valami egyszerűen a sérelem elismerését jelenti, és aközött, ha valóban büntetés. A kártérítés nagysága ugyan egyik esetben sem függ a felperest ért hátránytól, de annak összege jelentősen eltér. Vagyis épp az összeg nagyságán múlik az, hogy valóban magánjogi büntetés lesz-e a

---

³⁵ Croley – Hanson [1995]

³⁶ Vékás [2005] 197., Vékás [2013] 4.

sérelemdíjból. Viszont mivel a fókusz mindkét esetben az alperes magatartására kerül (a felperest ért hátrányok helyett), így itt a reparációs (kompenzációs) funkció kiesik, és marad a prevenció – az összeget ez határozza meg.

Elismerő funkció. A kérdés: ha csak az elismerő funkció létezik, akkor ezen cél eléréséhez szükséges-e az, hogy az alperest fizetésre is kötelezzék. Sok esetben erre nem is kerül sor. Ilyen például a reparatív végzések jó része (például a sajtóhelyreigazítás); ilyen a német *Feststellungsurteil*, amely esetben csak a jogsértés tényét mondják ki.

Más esetben megítélnék összeget is – de ez sokszor csak szimbolikus: nem is próbálják a hátrányt, kár valóban mérni. Klasszikus példája ennek az angol common lawban ismert *nominal damages*, vagy *contemptuous damages*, amely esetében minimális összegek megítélésével zárulnak perek. (Az egyik legtöbbször hivatkozott a Reynolds v Times Newspapers³⁷, amelyben egy rágalmazás kapcsán 0.01 fontot ítelt meg a bíróság nominal damages címén.

Ugyan az elismerő funkció esetén – mivel nem is próbálják megbecsülni a kompenzációhoz szükséges összeget – eleve a büntető funkciót emeli ki az irodalom, de mint láttuk, a büntetés azt feltételezi, hogy az összeg magasabb, mint ami a kompenzációhoz kell. Az előző példák pont azt mutatják, hogy az elismerő funkció nem jelent egyben büntetést is. A fizetendő összeg, a szankció csökkentésével nem nő, hanem csökken az ösztönző.

Büntető kártérítés. A büntető kártérítést a joggazdaságtani szempontok szerint úgy definiálhatjuk, mint olyan kártérítés, amelynek az összege meghaladja a közgazdaságilag értelmes kár, a hátrány nagyságát, vagyis, amikor a káron szerzést megengedjük.³⁸ Sőt, nem csak bizonyítási problémák miatt olykor „elnézzük” (mint az általános kártérítés, vagy a kárvételek esetén), hanem kifejezetten az a cél, hogy magasabb legyen annál.

Minden jogrendszerben ismerünk példát ilyenre is, vagyis amikor az elismerés miatt megítélt összeg tudatosan meghaladja a valós kárt, hátrányt. Az angol jogban ilyen az *exemplary damages*, amikor főleg a károkozó magatartás elítélése miatt ítélnek meg magasabb összeget, illetve akkor alkalmaznak, mint a *Broome v. Cassell & Co Ltd.* esetben³⁹, amikor attól tartanak, hogy a károkozó kifejezetten azzal a tudattal sértette meg a másik jogát, hogy a sértettek várhatóan egy viszonylag kis összeget is elfogadnak kompenzációként peren kívüli megegyezés során.⁴⁰ (Más kérdés, hogy ezt nem alkalmazzák személyi sérülések esetén, és akkor sem, ha a jogsértőt büntetőjogilag is felelősségre vonták.⁴¹) A német alkotmánybíróság kifejezetten ki is mondta, hogy alkotmányos, ha a preventív funkció miatt ugyanolyan károkért eltérő összeget ítélnek meg, amennyiben ezt a prevenció megköveteli.⁴² És a francia jog is ismeri a *dommage moral* intézményét, amelynek összege tipikusan magasabb, ha a bíróság jobban elítéli az alperes magatartását. (Sőt, Dam kiemeli azt is, hogy ezt a kártérítési formát – például védjegysértés esetén – jogi személyek esetén is megítélik.⁴³)

---

³⁷ [2011] 2 AC 127.

³⁸ Polinsky – Shavell [2009] 228.

³⁹ [1972] AC 1027, [1972] 2 WLR 645, [1972] 1 All ER 801

⁴⁰ Dam [2013] 351.

⁴¹ Dam [2013] 358.

⁴² BVerfG 8 March 2000, NJW 2000, 2187.

⁴³ Dam [2013] 352.

A büntető kártérítés melletti fő érv, hogy a kompenzációhoz szükséges összeghez képest mindenképpen növeli a prevenciót, a kár megelőzésére ösztönzi a potenciális károkozókat. Ez persze nem lehet minden esetben cél – hiszen ezzel sok esetben a társadalom számára fontos tevékenységektől riasztunk el. Ugyanakkor, a szándékosság kapcsán ugyanannak a kármegelőzési ösztönzőnek a megteremtéséhez magasabb kártérítés kell.⁴⁴ Amikor tehát azt látjuk, hogy a nemzetközi gyakorlatban ezeket a büntető elemeket (ha nem is büntető kártérítésnek hívva), olyan „balesetek” esetén alkalmazzák, amelyeket az esetek többségében, nagy valószínűséggel szándékosan okoznak, akkor erre a normatív joggazdaságtan szerint indokolt eltérésre találunk példát.

Amikor pedig nem csak a szándékosságot, hanem a vétkekesség, felróhatóság magasabb fokát veszi figyelembe a bíróság (vagyis gradálás történik), akkor a bizonyítási problémák jelenthetnek erre indokot a hasznosságelvű normatív közgazdaság számára. Ha csak a szándékosság alapozhatna meg ilyen magas büntetéseket, akkor az elkövető, jogsértő sok esetben viszonylag könnyen álcázhatná azt nem szándékos, csak súlyosan vétkes magatartásnak. Ezt a bizonyítási ösztönzőt csökkentjük, ha a büntető elem nem egyszerre jelenik meg a szándékosság határán, hanem gyengébb formában már korábban is a rendszer részévé válik.

Büntetés-e a büntetés, vagy csak a kompenzáció egy formája? Felmerül ugyanakkor, hogy a hátrányt meghaladó kártérítés valóban prevenciót szolgál, hanem, hogy ezen keresztül egyszerűen bizonyos speciális kompenzációt látunk. Fézer Tamás veti fel, hogy a büntető és a kompenzáló funkció nem biztos, hogy szembeállítható. Érvelése szerint az a magatartás, amit szankcionálni akarunk magában is súlyosbítja a felperest ért „hatást”. Konkrétabban: ha valaki az elvárástól jobban elmaradva (a gondatlanság magasabb fokán állva), esetleg szándékosan sérti meg valaki más jogát, az a sértett pszichéjére magában is – az okozott egyéb hatásoktól függetlenül, azokhoz hozzáadódva – károsan hathat.⁴⁵ Vagyis az, amit – a szubjektív hatásoktól elfeledkezve – büntetésnek tartunk, a szubjektív elemeket is figyelembe vevő mérlegelés (és a közgazdaságtan kárfelfogása ilyen) még egyszerűen a hátrányok megtérítéséhez sorol.

Ez az érv más jogokban expliciten megjelenik. Az angol jogban eltérő néven eltérő kárfajtát ítélnek meg akkor, ha annak indoka csak a károkozó elítélése, és ha úgy gondolják, hogy a károkozó speciális magatartása az itt említett módon „továbsúlyosbította” a károsult kárát. Előbbit szolgálja az említett *exemplary damages*, míg az utóbbi esetén *aggravated damages*-ről beszélnek.⁴⁶

5. Összefoglaló

Az írás a nem vagyoni károk (a magyar polgári jogban ezek egy része a sérelemdíj) joggazdaságtani elemzésének fontosabb eredményeit foglalta össze. A nem-vagyoni károk és a (vagyoni) károk között a joggazdaságtan a megtéríthetőségben, mérhetőségben nem lát különbséget – elméleti szempontból semmiképpen, és gyakorlati szempontok szerint is csak ritkán. Ugyanakkor a megtérítendőség, annak kívánatossága kapcsán már valóban lehetnek

---

⁴⁴ Shavell [2004] 245., Polinsky – Shavell [2009] 233-234, Visscher [2009] 167., Posner [2011] 260-265.

⁴⁵ Fézer [2014] 344-345.

⁴⁶ Dam [2013] 358.

lényeges eltérések: vannak olyan károk, amelyek reparációja kapcsán felmerülhetnek fenntartások. De ezzel együtt is igaznak tűnik, hogy a normatív joggazdaságtan a hátrányok szélesebb körének megtérítését igazolja, mint ami belefér a jog vagyoni hátrány és személyiségi jogsértés kategóriáiba.

Az írás kitért a magyar irodalomban is megjelenő vitára, amely a nem vagyoni kártérítés, illetve a sérelemdíj büntető kártérítés jellegéről folyik. A végkövetkeztetés: a joggazdaságtan számára nem egyértelmű, hogy a sérelemdíj miért lenne az. Ugyanis célja egy jogsérelem kompenzálása (láttuk: a kompenzálás a joggazdaságtan szemében nem lehetetlen, vagy csak annyira, mint az anyagi káré). Sőt, sokszor alacsonyabb, mint ami a közgazdaságilag teljesnek tekinthető kompenzációhoz szükséges lenne. Azt sem tagadtuk azonban, hogy lehetnek olyan esetek (mindenekelőtt a gradálás kapcsán), amikor valóban sor kerülhet büntetésre, a – közgazdaságilag releváns – káron felüli marasztalásra. Ezt hatékonysági szempontból olykor indokoltak lehetnek; bár az (elsősorban az eljárásjogi szabályokból fakadó) problémáik is nyilvánvalóak.

Irodalomjegyzék

Ashenfelter, Orley [2006]: Measuring the Value of a Statistical Life: Problems and Prospects. *The Economic Journal* 116 10-23.

Boronkay Miklós [2013]: A képmáshoz és a hangfelvételhez fűződő jog. In *Madias Res* (1) 111-128

Calfee, John E. – Winston, Clifford [1993]: The Consumer Welfare Effects of Liability for Pain and Suffering: An Exploratory Analysis, *Brookings Papers on Economic Activity: Microeconomics* 1 133-196.

Cooter, Robert – David DePianto [2013]: Damages for Incompensable Harms. in: Jennifer H. Arlen (szerk): *Research Handbook on the Economics of Torts*. Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA: Edward Elgar

Cooter, Robert – Thomas Ulen [2005]: *Jog és közgazdaságtan*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Croley, Stephen P. – John D. Hanson [1995]: The Non Pecuniary Costs of Accidents: Pain-and-suffering Damages in Tort Law. *Harvard Law Review* 108, 1785–1917.

Cullis, John – Philip Jones [2003]: *Közpénzügyek és közösségi döntések* (Budapest: Aula)

Dam, Cees van [2013]: *European Tort Law* (2nd edition) Oxford: Oxford University Press

Fézer Tamás [2011]: Felelősség a személyhez fűződő jogok megsértéséért – sérelemdíj (nem-vagyoni kártérítés). in: Fézer Tamás (szerk): *A kártérítési jog magyarázata*. Complex, Budapest (e-könyv)

Fézer Tamás [2014] in: Osztovits András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. I. kötet* Opten, Budapest, 2014

Friedman, David [1982]: What is 'fair compensation' for death or injury? *International Review of Law and Economics* 2 81–93

- Fuglinszky Ádám [2015]: *Kártérítési jog*. Complex, Budapest
- Koziol, Helmut [2015], Comparative Conclusions. in Helmut Koziol (szerk.): *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*. Wien: Jan Sramek. 685-838
- Menyhárd, Attila [2015]: Basic Questions of Tort Law from a Hungarian Perspective. Helmut Koziol (szerk.): *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*, Wien: Jan Sramek Verlag, 2015
- Nagy Gergő [2014]: Sérelemdíj: mi változik? in: Fazekas Marianna (szerk.): *Jogi tanulmányok*. ELTE ÁJK, Budapest
- Polinsky, A. Mitchell – Steven Shavell [2009]: Punitive damages. in: Michael Faure (szerk.): *Tort Law and Economics* Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA: Edward Elgar 228-244
- Porat, Ariel – Avraham Tabbach [2011]: Willingness to Pay, Death, Wealth, and Damages. *American Law and Economics Review* 13 (1): 45-102.
- Posner, Richard A. [2011]: *Economic Analysis of Law* (8th edition) New York: Aspen Law and Business
- Shavell, Steven [2004]: *Foundations of Economic Analysis of Law*, Cambridge, MA: Belknap Press
- Szalai Ákos [2014]: Prevenção és reparáció a kártérítési jogban. A kártérítési jog és alternatívái a két cél szolgálatában. *Állam- és Jogtudomány LV*. 3. szám 36-59.
- Szalai Ákos [2017a]: A kár jogi és közgazdaságtani fogalma – különbségek, párhuzamok. *MTA Law Working Papers* 2017/3.
- Szalai Ákos [2017b]: A kár mérése – jogi választ kívánó „ténykérdések”. *Pázmány Law Working Papers* 2017/9
- Vékás Lajos [2005]: Sérelemdíj-fájdalomdíj: Gondolatok az új Ptk. reformjavaslatáról. *Magyar Jog* 193-207.
- Vékás Lajos [2013]: Bírálat és jobbító észrevételek az új Ptk. törvényjavaslatához (a zárószavazás előtt). *Magyar Jog* 1-7.
- Viscusi, W. Kip – Joseph E. Aldy [2003]: The Value of a Statistical Life: A Critical Review of Market Estimates Throughout the World. *Journal of Risk and Uncertainty* 27 5–76.
- Viscusi, W. Kip [1993]: The Value of Risks to Life and Health. *Journal of Economic Literature* 31 (4) 1912-1946.
- Viscusi, W. Kip [2013]: Empirical Analysis of Tort Damages. in: Jennifer H. Arlen (szerk.): *Research Handbook on the Economics of Torts*. Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA: Edward Elgar 460-485.
- Visscher, Louis T. [2009]: Tort damages. in: Michael Faure (szerk.): *Tort Law and Economics* Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA: Edward Elgar 153-200
- Zelizer, Viviana A. [1981]: The Price and Value of Children: The Case of Children's Insurance. *American Journal of Sociology* 86, 1036-1056.